

TADBIRKORLIK FAOLIYATINI QO'LLAB QUUVVATLASH ZAMONAVIY MEXANIZMLARINI YARATISHNING NORMATIV HUQUQIY HUJJATLAR BILAN TARTIBGA SOLINGANLIGI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7852817>

Fayziyeva Dilnoza Abduraximovna

Buxoro viloyati yuridik texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada har bir mamalakat iqtisodini ko'taruvchi, investitsiya kiritishning faol tashabbuskori bo'lgan tadbirkorlar va ular faoliyatining huquqiy qo'llab quvvatlanganligi bo'yicha nazariy ma'lumotlar misollar orqali ifodanlandi. Tadbirkorlik faoliyatining huquqiy normalar bilan tartibga solinishi ularning erkin va ochiq faoliyat olib borishini kafolatlaydi.*

Kalit so'zlar: *tadbirkorlik, tavakkalchilik, samaradorlik, mustaqillik, qonun, norma, Tadbirkorlik kodeksi*

Tadbirkorlik (tadbirkorlik faoliyati bu - iqtisodiy foydadir) - o'z tavakkalchiligi ostida amalga oshiriladigan, mulkka egalik qilish, tovarlarni sotish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatishdan muntazam ravishda daromad olishga qaratilgan mustaqil faoliyat sanaladi.

"Tadbirkor" so'zi fransuz tilidan olingan bo'lib, birinchi marta Jak de Bruslon tomonidan tuzilgan va 1723-yilda nashr etilgan, "Dictionnaire Universel de Commerce" nomli fransuzcha lug'atda paydo bo'lganini bilishimiz mumkin. Tadbirkorlikni o'rganish klassik iqtisodga asos bo'lgan irland-fransuz iqtisodchisi Richard Kantillonning XVII asr oxiri va XVIII asr boshlaridagi faoliyatiga to'g'ri keladi. Uilyam Stenli Jevons uni „siyosiy iqtisod beshigi“ deb hisoblagan. „Umumiy savdo tabiati“ (Essai sur la Nature du Commerce en Général) esesida Kantillon bu atamaga birinchi marta ta'rif bergan. Kantillon ushbu atamani „mahsulot uchun ma'lum bir narxni to'laydigan hamda uni belgilanmagan narxda qayta sotadigan, resurslarni olish va ulardan foydalanish to'g'risida qaror qabul qilish, shu bilan birga korxonaning xavf-xatarini tan olish“ deb ta'riflagan. U tadbirkorni - moliyaviy daromadni maksimal darajada oshirish uchun bor imkoniyatlaridan foydalanish yo'lida resurslarni ongli ravishda taqsimlaydigan tavakkalchi shaxs deb hisoblagan. Kantillon tadbirkorni tavakkal qilishga va noaniqlik bilan shug'ullanishga tayyorligini ta'kidladi, shu bilan birga u tadbirkorning funksiyasiga e'tibor qaratdi, tadbirkor va pulni taqdim etgan mulkdorning funksiyasini ajratdi

Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar, agar qonun hujjatlarida boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ushbu lavozimda ro'yxatdan o'tkazilishi kerak. Tizimda foyda keltirmaydigan tovarlarni sotish kabi ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatishning alohida hollari

tadbirkorlik hisoblanmaydi. Tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun tadbirkorning o'zi tomonidan, tashqaridan jalb qilingan mulklar ya'ni nomoddiy aktivlari va mehnat resurslari ham qo'llanilishi lozim. Sarflangan mablag'lar o'zini qoplashiga, ishlab chiqarilgan narsa foyda bilan sotilishiga kafolat yo'q. Bu mulkni to'liq yoki bir qismini yo'qotish xavfi ham mavjuddir.

Tadbirkorlik faoliyatining samaradorligi nafaqat foyda miqdori, balki korxonada qiymatining o'zgarishi bilan ham baholash mumkin. Tadbirkorlik faoliyati ko'pincha kichik biznes bilan bog'liq bo'lsa, egasi ham yetakchi hisoblanadi. Katta kompaniyada boshqaruv funksiyalari ko'pincha yollangan menejerlar tomonidan amalga oshiriladi, ammo kompaniya asoschisi daromad olishi hammaga ma'lum. Faqatgina vaqti-vaqti bilan umumiy yig'ilishlarda ovoz berishadi.

Mustaqillik yillaridan buyon O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik faoliyatini va ushbu faoliyat bilan shug'ullanuvchi shaxslarni qo'llab quvvatlashga alohida ahamiyat berilib, ushbu maqsadda bir qancha normativ huquqiy hujjatlar ham qabul qilingan va ularning amaliy ifodasi bilan bog'liq masalalarga alohida ahamiyat berib kelinmoqda. Ushbu normativ huquqiy hujjatlarda tadbirkorlar faoliyatini qo'llab quvvatlash va ularga ayrim imtiyozlar berish bilan bog'liq jihatlarga ham e'tibor qaratilgan. Jumladan, "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunining yangi tahririda tadbirkorlik faoliyatining erkinligi va javobgarlik masalasi bo'yicha moliyaviy sanksiyalarning qo'llanilishi borasida ham ayrim yengilliklar berilgan bo'lib, tadbirkorlik subyektlari nazorat qiluvchi organlarning tekshiruvlar natijalari bo'yicha ko'rsatmalarini bajargan, shuningdek, yetkazilgan zararining o'rnini belgilangan muddatlarda va to'la to'la hajmda ixtiyoriy ravishda qoplagan, jumladan, penya to'lagan taqdirda ularga nisbatan moliyaviy sanksiyalarning qo'llanilmasligi, aniqlangan soliqqa oid huquqbuzarliklardagi aybga iqror bo'linganda va soliq organining soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortish to'g'risidagi qarori olingan kundan e'tiboran, o'n kunlik muddatda moliyaviy sanksiyalar summasi ixtiyoriy ravishda to'langanda jarima miqdori belgilangan miqdorga nisbatan ikki baravarga kamaytirilishi nazarda tutiladi.

O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2017-yil 17-avgustda qabul qilingan "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab quvvatlash davlat jamg'armasini tashkil etish to'g'risida" gi qaroriga muvofiq, xususiy tadbirkorlik faoliyatini himoya qilishning huquqiy mexanizmlari va kafolatlarini yanada mustahkamlash, ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning yangi vositalarini yaratish, tadbirkorlik subyektlarining kredit resurslaridan foydalanishini kengaytirish, shu asosda yangi ish o'rinlarini tashkil etishni rag'batlantirish va respublika bank-moliya tizimi faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi resurs bazasining manbalari etib belgilab berildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-avgustdagi PF-5780-son "Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish,

tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash borasidagi ishlarni tashkil qilish tizimini tubdan takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar, shuningdek, tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslar va ishlab chiqarish infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish to'g'risida"gi Farmoni va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-avgustdagi PQ-4417-son "O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi huzuridagi Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi hisobidan loyihalari bo'yicha moliyaviy yordam ko'rsatiladigan aholining ijtimoiy ehtiyojmand toifalarining ro'yxati tasdiqlanib, tijorat banklariga kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga kredit ajratish uchun milliy va xorijiy valyutada, xorijiy kredit liniyalarini jalb qilish hisobidan resurslar taqdim etilishi belgilab qo'yildi. Shuningdek, jamg'armaning tijorat banklari tomonidan berilayotgan kredit miqdorining 50 foizigacha (kredit miqdori 500 ming AQSh dollaridan ko'p bo'lmagan taqdirda) yoki unga ekvivalent hajmdagi kreditlari bo'yicha kafil bo'lishi belgilab qo'yildi va jamg'arma tomonidan tijorat banklari kreditlari bo'yicha foizli xarajatlarni qoplash uchun kompensatsiya berish shaklida moliyaviy yordam ko'rsatilishi ko'zda tutuvchi norma belgilab qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 21-apreldagi PQ-5087-sonli " Tadbirkorlikni qo'llab quvvatlash tizimini takomillashtirish, ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, biznes yuritish shart-sharoitlarni yanada yaxshilash, tadbirkorlikni rivojlantirishga oid islohotlarni izchil davom ettirish, tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish, ularni zarur moliyaviy va infratuzilmaviy resurslar bilan ta'minlash maqsadida 2021-yil 1-maydan boshlab tadbirkorlik subyektlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi tomonidan kichik tadbirkorlik subyektlariga umumiy qiymati 5 milliard so'mdan, foiz stavkasi Markaziy bank asosiy stavkasining 1,5 baravaridan oshmagan tijorat banklarining milliy valyutada ajratiladigan kredit va lizinglari bo'yicha uning asosiy stavkadan oshgan, biroq asosiy stavkaning 30 foizidan ko'p bo'lmagan qismini qoplash uchun uch yil muddatgacha kompensatsiya taqdim etish, "Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimida ro'yxatga olingan fuqarolarga tadbirkorlik tashabbuslarini amalga oshirish uchun kredit miqdorining 75 foizigacha, biroq bazaviy hisoblash miqdorining 150 baravaridan ortiq bo'lmagan tijorat banklari kreditlari bo'yicha kafillik berish nazarda tutilgandi.

Bugungi kunda Adliya vazirligi tomonidan Tadbirkorlik kodeksi loyihasi ishlab chiqildi va jamoatchilik muhokamasiga qo'yildi. Kodeks loyihasi bilan yaxlit 9 ta amaldagi qonun, 2 ta yangi qonun loyihalari va 10 dan ortiq qonunosti hujjatlari birlashtirilib tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishdan boshlab uni tugatishgacha bo'lgan barcha jarayonlarni tartibga solishga qaratilgan.

Tadbirkorlik kodeksi loyihasi bilan quyidagilar nazarda tutilmoqda:

- ilg'or xorijiy davlatlar tajribasiga asosan, tadbirkorlik sub'ektlari kichik, o'rta va yirik toifalarga ajratilmoqda;

- yakka tartibdagi tadbirkorlar shug'ullanishi mumkin bo'lmagan faoliyat turlarini belgilagan holda ularga qonunchilikda taqiqlanmagan har qanday faoliyatni amalga oshirish huquqi berilmoqda;

- 43 ta davlat organining 146 ta nazorat funksiyalari va Biznes-ombudsmanni xabardor etish tartibida o'tkaziladigan 18 turdagi tekshiruvlar ro'yxatlari mazkur Kodeksga ilova sifatida tasdiqlanmoqda. Bunda ro'yxatga kiritilmagan barcha tekshiruvlar Biznes-ombudsman bilan kelishilgan tartibda amalga oshirilishi belgilanmoqda;

- davlat nazoratining 4 ta shakli belgilanib, shundan faqat ma'lumotlarni tahlil qilish va tekshiruvda aniqlangan qoidabuzarliklar yuzasidan tadbirkorga nisbatan huquqiy ta'sir chorasi qo'llanilishi belgilanmoqda.

Tadbirkorlik kodeksining qabul qilinishi tarqoq holda bo'lgan qonunchilik hujjatlarini yagona hujjatga birlashtirish, tadbirkorlik sohasidagi qonunchilik hujjatlarini barqarorlashtirish, davlatning tadbirkorlik sohasiga aralashuvini kamaytirish, shuningdek tadbirkorlik huquqi sohasida yagona yondashuvni belgilashga xizmat qiladi. Kodeks loyihasini ishlab chiqishda mazkur sohada ilg'or tajribaga ega bo'lgan xorijiy davlatlarning (AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Estoniya, Janubiy Koreya, Turkiya, Rossiya, Qozog'iston, Ukraina, Ozarbayjon va boshqalar) amaliyoti o'rganilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi O'RQ-328-son.

2. "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab quvvatlash davlat jamg'armasini tashkil etish to'g'risida" gi O'RQ 17.08.2017

3. "Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash borasidagi ishlarni tashkil qilish tizimini tubdan takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar, shuningdek, tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslar va ishlab chiqarish infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish to'g'risida"gi PF-5780. 13.08.2019

4. " Tadbirkorlikni qo'llab quvvatlash tizimini takomillashtirish, ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5087-sonli, 21.04.2021

5. Vasilenok V. L., Aleksashina Ye. I. „Развитие предпринимательства и факторы его определяющие.“ (ru). economics.ihbt.ifmo.ru. 14-yanvar 2019-yilda asl nusxadan arxivlandi. Qaraldi: 14-yanvar 2019-yil. — Statya. — NIU ITMO, seriya ekonomika i ekologicheskiy menedjment.- UDK 334.72

6. „FPP Newsletter October 2014 (PDF)“. Human Rights Documents online. Qaraldi: 22-dekabr 2019-yil.

7. Carlen, Joe, A brief history of entrepreneurship : the pioneers, profiteers, and racketeers who shaped our world. — New York. — 1 online resource (243 pages) c. — ISBN 978-0-231-54281-4, 0-231-54281-X

8. Brewer, Anthony, 1942- Richard Cantillon : pioneer of economic theory. — London: Routledge, 1992. — x, 210 pages